

1. Ks. esim. Leif Jonsson, Den "offentliga" konsertens förut-sättning. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-Johnson (toim.) *Musiken i Sverige. Frihetstid och gustaviansk tid*. Fischer 1993, 404–406; Martin Kaltenecker, *La rumeur des batailles. La musique au tournant des XVIIIe et XIXe siècles*. Fayard 2000; Patrick Taieb, *L'ouverture d'opéra en France de Monsigny à Méhul*. Société française de musicologie 2007; Joann Élar, *Trois batailles pour la République dans les concerts parisiens (1789–1794)*. Ivry, Jemappes et Fleury. *Annales historiques de la Révolution française* 379 :1 (2015), 71–108; Youri Carbonnier, *Non-French music and foreign musicians at the Musique du roi, Versailles, c. 1760–1792*. Teoksessa Pierre-Yves Beaurepaire, Philippe Bourdin & Charlotta Wolff (toim.) *Moving scenes. the circulation of music and theatre in Europe, 1700–1815*. Oxford University Studies in the Enlightenment 2018:02. Voltaire Foundation 2018, 29–30.
2. Kimmo Korhonen, *Sävelten aika. Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015*. Siltala 2015, 43; Charlotta Wolff, *Musikkultur och musikmak i 1700-talets Sverige. Ett bidrag till lyssnandets historia*. *Historisk Tidskrift för Finland* 100:4 (2015), 433–434; Panu Savolainen, *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. *Sigillum* 2017, 192–193; Topi Artukka, *Konstruktio- onen ett urbant sällskapsliv. Åbo Societetshus som centrum för societeten i början av 1800-talet*. *Historisk Tidskrift för Finland* 103:3 (2018), 423–424, 426–427.
3. Esim. James H. Johnson, *Listening in Paris. A Cultural History*. University of California Press 1995; T. C. W. Blanning, *The Culture of Power and the Power of Culture. Old Regime Europe 1660–1789*. Oxford University Press 2002; William Weber, *The Great Transformation of Musical Taste. Concert Programming from Haydn to Brahms*. Cambridge University Press 2008; Hans-Erich Bödeker, Patrice Veit & Michael Werner (toim.) *Organisateurs et formes d'organisation du concert en Europe, 1700–1920*. Berliner Wissenschafts-Verlag 2008; Andrew Talle, *Beyond Bach. Music and Everyday Life in the Eighteenth Century*. University of Illinois Press 2017; Beaurepaire, Bourdin & Wolff (toim.) 2018; Wolff 2015, 420–452; Nuppu Koivisto, *Sähkövalo, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle. Naisten salonkiorkestrit ja varietealan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*. *Acta Musicologica Fennica* 34. Suomen musiikkiteollinen seura 2019.

Talonpoikainen kansa liikkeessä

Konsta Kajander:

Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870. JYU dissertations 325. Jyväskylän yliopisto 2020. 220 s. ISBN 978-951-39-8428-1.

Konsta Kajanderin etnologian ja historiantutkimuksen välimaastoon paikantuva väitöstutkimus pureutuu suomalaisen talonpoikaisuuden olemukseen 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tutkimusaineistona hänellä on suomenkieliset sanomalehdet vuosilta 1847–1870 ja siellä erityisesti maaseutukirjeet, jotka olivat yksittäisten henkilöiden paikallisuutisia ja omia näkemyksiä yhdistävä kirjallinen lajityyppi. Sanomalehtikirjoituksissa pohdittiin talollisluokalle sopivia tapoja ja käyttäytymistä. Usein poikkeaminen näistä tulkittiin nousukasmaisuuksi ja puoliherraksi muuttumisena. Lehtiin kirjoittaneet olivat taustaltaan lähes poikkeuksetta talonpoikia, joten aineisto kuvaa varsin hyvin talollisten itsensä määrittämää luokkatietoisuutta.

1800-luvun Suomi oli sääty-yhteiskunta, jossa oli pohjoismaisen mallin mukaisesti myös talonpoikien sääty. Kyse oli erikoisesta ryhmästä. Talonpojilla oli poliittiset oikeudet ja suhteessa tilattomiin he samaisivat itsensä usein herroihin. Mutta suhteessa muihin säätyihin eli pappeihin, aatelisiin ja kaupapovareihin, joiden elämää luonnehti sivistys, kaupunkilaisuus ja tietynlainen joutilaisuus, talonpojat edustivat rahvasta, koska he tekivät ruumiillista työtä.

Metsien arvon kohoamisen myötä juuri maatilansa omistavat talonpoikaisperheet alkoivat vaurastua ja olivat uudenlaisten muutospaineiden edessä. Vaurastuminen näkyi muun muassa jälkeläisten koulutukseen panostamisena ja elämäntavan muuttumisena. Kajanderin tutkimus osoittaa vakuuttavasti, miten puoliherran käsite syntyi kuvaamaan tuolloin murtumassa olevia säätyrajoja. Tämä ajanjakso, 1800-luvun jälkipuoli, oli monessa mielessä hyvin erilainen vaihe kuin vuosisadan alku, sillä nyt maaseudun talollisväki alkoi osallistua aktiivisesti julkiseen keskusteluun ylempien säätyjen kanssa.

Kajander liittää tutkimuksensa kolmeen tutkimustraditioon: kirjallistumisen prosesseihin, media-antropologiaan ja kognitiiviseen kulttuurintutkimukseen, joista viimeisin toimii vahvimmin teoreettisena jäsenyyksenä. Kognitiivisessa lähestymistavassa kulttuuri nähdään tietorakenteina ihmisen mielessä. Talollisluokkaan liittyneitä stereotyyppisiä käsityksiä ja ideoita Kajander jäsentää kulttuuristen mallien käsitteellä.

Sanomalehdistä luokiteltujen avaintekstien, -sanojen ja toistuvien kirjoitusteemojen pohjalta hän on konstruoinut neljä talonpoikaisuuden kulttuurista mallia.

Prototyypinen talonpoika on kova tekemään työtä, hän on kristillisellä tavalla siveellinen, hän on vaatimaton ja myös nuuka, toisin kuin puoliherra tai oikea herra, jotka olivat itseensä tuhlailuvia ja hedonistisia. Tähän oheen, kuten Kajander työssään hyvin vakuuttavasti osoittaa, alkaa hivuttautua ajatus koulutusta hankkivasta talonpojasta. Opin saanti ei kuitenkaan rikkonut talonpojan kulttuurista mallia vaan hiljalleen se alkoi sulautua yhtenä osana tyyppilliseen talonpoikaan liitetyissä kulttuurisissa ennako-oletuksissa. Itsensä kehittämisen tarkoitti lukemisen ja kirjoittamisen taitoa, mutta myös kiinnostavalla tavalla laskutaitojen ja taloudellisen älyn hankkimista. Olisi ollut kiinnostava lukea talonpojan kulttuurisesta mallista suhteessa Max Weberin *Protestanttiseen etiikkaan ja kapitalismin henkeen*, jonka pääperiaatteet muistuttavat monelta osin Kajanderin tutkimia kulttuurisia malleja. Paikoitellen Kajanderin lähdeaineiston sitaattit voitaisiin sijoittaa Weberin tutkimuksen aineistoesimerkeiksi.

Sanomalehdet ovat kulttuurisen tiedon selvittämiseen hyvä lähdeaineisto. Monet talonpoikaistaustaiset kirjoittajat olivat joutuneet pohtimaan sosiaalisen nousun ja tiedon lisääntymisen vaikutusta omassa henkilökohtaisessa elämässään ja lähiyhteisössään. Sanomalehdet olivat fennomaanisen ajattelunilmaisun alustoja. Niiden kirjoituksissa väiteltiin siitä, miten paljon sivistystä, toisin sanoen luku- ja kirjoitustaitoa ja laskutaitoja talonpoika tai maalaisrahvas tarvitsi ilman, että siitä olisi haittaa ihmiselle itselleen, hänen perheelleen ja laajassa mielessä koko yhteiskunnalliselle järjestykselle. Voisi siis sanoa, että tämä asetelma oli 1800-luvun puolivälin Suomessa radikaalia, sillä kysymys oli sääty-yhteiskunnan ajattelutapojen haastamisesta, joka tehtiin ”from below”, alhaalta käsin.

Kajanderin tutkimus osallistuu aineistollaan ajankohtaiseen kansan kirjoittajien tutkimuksen aaltoon, johon kuuluvat esimerkiksi Anna Kuusminin, Kirsti Salmi-Niklanderin ja Heikki Kokon tutkimukset.¹ Kirjallistumisen prosesseja onkin viime vuosina ryhdytty tutkimaan kiihkeästi uudenlaisten tutkimusaineistojen löytymisen tai havaitsemisen myötä. Media-antropologian hyödyntäminen vanhoihin sanomalehtiin sen sijaan on uudenlainen kokeilu. Kajanderin työssä se kuitenkin jää lähdeaineiston luonnetta hahmottavaksi löyhäksi kehikseksi, mutta toisaalta jättää kiinnostavia epistemologisia kysymyksiä ilmaan, jotka suorastaan huutavat lisätutkimusta aiheesta. Esimerkiksi missä määrin 1800-luvun sanomalehtiä voidaan vielä pitää rahvaan eri väestöryhmien kulttuureja muokkaavana viestintävälineenä?

Kiinnostavaa kyllä, talonpojan neljä kulttuurista mallia ei ole päättynyt työn rakenteeksi. Sen sijaan analyysiluvut on rakennettu talollisten väitettyä herraskaisuutta lisäävien muutosten, kuten lukemisen, koulunkäynnin ja maanviljelyskoulujen perustamisen pohjalle. Kajander olisi voinut perustella tätä ratkaisua enemmän tai vai-

toehtoisesti työn alaotsikkoa olisi voinut viilata analyysilukuja paremmin kuvaavaksi. Joka tapauksessa analyysiluvut ovat sisällöllisesti erinomaisia, etenkin kuvaukset kansakoulujen perustamiseen ja maanviljelyskoulujen syntyyn liittyvästä henkisestä asenneilmapiiristä.

Jo suomenkielisen sanomalehdistön kasvu itsessään sekä tämän kasvun tekijät, toisin sanoen suomenkielinen, usein ruumiillista työtä tehnyt talollisuusluokka ja tämän sosiaaliryhmän yhä kuuluvampi ääni kertoivat siitä, että kansa oli liikkeessä. Kajanderin analyysi pureutuu paitsi sääty-yhteiskunnan mentaalisen rakenteen murenemisen merkkeihin myös demokraattisen ja demokraattisemman ajattelutavan muotoutumisen kulttuurihistoriaan. Hän osoittaa, että sanomalehtikeskustelu oli talonpoikaisryhmittymän ja samalla nousevan ja vaurastuvan keskiluokan muotoutumisprosessin ilmentymä, jossa osallisina olivat tähän sosiaaliryhmään kuuluvat henkilöt itse. He olivat mitä suurimmassa määrin historian subjekteja, josta sanomalehdissä julkaistut maaseutukirjeet olivat esimerkkejä. Kajanderin tutkimus tarjoaa uutta tietoa suomalaisen yhteiskunnan modernisaatioprosessista ja siinä vaikuttaneista yksittäisistä toimijoista.

Eija Stark, dosentti, FT
Helsingin yliopisto

1. Kuusmin ja Salmi-Niklander hyödyntävät tutkimuksissaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa tai Työväen arkistossa säilytettäviä itseoppineen rahvaan käsinkirjoitettuja aineistoja. Kokon maaseutukirjeitä koskeva tutkimus puolestaan perustuu Tampereen yliopiston translocalis-tietokantaan. Ks. <https://research.tuni.fi/hex-fi/translocalis/> (26.1.2021).

Muuttuva kaupunkikuva huumorilla kohdattuna

Heidi Hakkarainen:

Comical modernity. Popular Humour and the Transformation of Urban Space in Late Nineteenth-Century Vienna. Berghahn Books 2019. 218 s. ISBN 978-1-78920-273-1.

Huumori on jokapäiväisessä elämässä viihteen, sosiaalisten suhteiden vahvistamisen ja ikävien kohtaamisten kestämissen työkalu. Tutkijoille menneisyysden huumori on usein tapa keventää muutoin raskasta tekstiään hauskoilla aineistonostoilla, mutta itse huumori yltää harvoin tutkimuskohteeksi. Väitöstutkimukseensa (2017) perustuvassa kirjassa Heidi Hakkarainen tutkii huumorin käyttöä Wienin keskiluokkaisissa huumori-